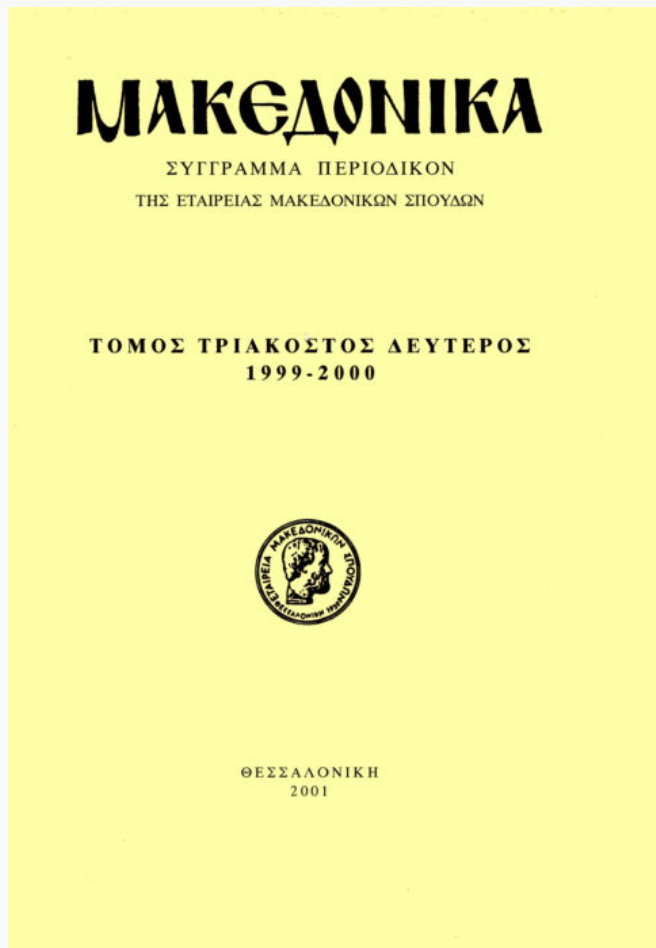

Μακεδονικά

Τόμ. 32, Αρ. 1 (2000)

Απάντηση στην κριτική του κ. Θαβώρη

Ευανθία Δουγά-Παπαδοπούλου

doi: [10.12681/makedonika.181](https://doi.org/10.12681/makedonika.181)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δουγά-Παπαδοπούλου Ε. (2000). Απάντηση στην κριτική του κ. Θαβώρη. *Μακεδονικά*, 32(1), 489–512.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.181>

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ κ. ΘΑΒΩΡΗ

Είναι γνωστό ότι ένα μέλος Συντακτικής Επιτροπής ενός έγκυρου περιοδικού είναι απαραίτητο να διεθέτει ΗΘΟΣ και ΓΝΩΣΕΙΣ. Η αναγκαιότητα αυτής της απαραίτητης προϋπόθεσης μου έγινε οδυνηρά αισθητή καθώς διάβαζα την κριτική του Α. Θαβώρη, μέλους της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού *Μακεδονικά*, για την εργασία μου «Οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού», *Μακεδονικά* 29 (1994) 238-255. Πρόθεσή μου δεν είναι ν' απαντήσω σε προσβλητικούς χαρακτηρισμούς ή άλλους τρόπους έκφρασης που καθιστούν αδύνατο τον επιστημονικό διάλογο. Από την άλλη μεριά θεωρώ όμως υποχρέωσή μου να αναφερθώ —με πολλή συντομία— σε ορισμένα σημεία όπου προσβάλλεται τόσο η επιστημοσύνη όσο και η δεοντολογία:

1) Ο κ. Θαβώρης με κατακρίνει, επειδή ασχολήθηκα με θέμα, με το οποίο ασχολείται ο ίδιος από χρόνια, λέγοντας: «Προέκυψε βέβαια θέμα ηθικής τάξεως, αλλά δεν ενδιαφέρει, νομίζω, να το σχολιάσουμε εδώ» (η υπογράμμιση δική μου). Ο ίδιος στο τέλος, αναιρώντας τον εαυτό του, λέει: «Κατά τα άλλα μπορεί ο καθένας ανενόχλητα να ασχοληθεί με την έρευνα οποιουδήποτε νεοελληνικού ιδιώματος, γιατί αυτά δεν είναι “τσιφλίκι” κανενός» (ούτε βέβαια και του ίδιου). Η λογική αντίφαση είναι προφανής εδώ και το ερώτημα που προκύπτει είναι για ποιο λόγο θέτει θέμα ηθικής τάξεως στην πρώτη σελίδα για να το αναίρεσει στην τελευταία. Αν η διαφωνία του κ. Θαβώρη για τη δημοσίευση του άρθρου μου ήταν τόσο ριζική και το κακό που θα προξενούσε το 15σέλιδο άρθρο μου τόσο μεγάλο που να δικαιολογεί 60σέλιδη κριτική, τότε λόγοι στοιχειώδους αξιοπρέπειας επέβαλλαν να σταθμίσει ανάλογα και την ίδια τη θέση του ως μέλους της Συντακτικής επιτροπής του περιοδικού. Αντ' αυτού προτίμησε, κάνοντας κατάχρηση της θέσης αυτής, να δημοσιεύσει ένα 60σέλιδο κείμενο, το οποίο, κατά τη γνώμη μου, εκτός από τους εκφραστικούς τρόπους που χρησιμοποιεί, και για επιστημονικούς λόγους δεν θα έπρεπε να δημοσιευτεί.

2) Το αποκορύφωμα του ηθικού αποπήματος είναι ότι αφιερώνει μια σελίδα του άρθρου του (σ. 44) για να κρίνει, συχνά με βαρείς χαρακτηρισμούς και για τον κ. Τζιτζιλή, την αδημοσίευτη εργασία μας για το γλωσσικό ιδίωμα των χωριών της Πιερίας που είχαμε υποβάλει στην ΕΜΣ. Φράσεις του τύπου: «Σύγχυση έχει ο Τζιτζιλής και ως προς το τί είναι ιδιωματικός αρχαϊσμός...», «Αλλά τα λάθη στην εργασία αυτή δεν έχουν τελειωμό», δεν νομίζω ότι αρμόζουν σε επιστήμονα που πρέπει, εκτός από τη γνώση, να διαθέτει και νηφα-

λιότητα και ευπρέπεια. Δεν θα επεκταθώ όμως περισσότερο στα σημεία που αφορούν τον κ. Τζιτζιλί, επειδή απαντά σ' αυτά ο ίδιος.

3) Περιεργη ήταν η απαίτησή του να θέσω υπόψη του το άρθρο μου πριν από τη δημοσίευσή του, επειδή τότε ήταν επόπτης του Τμήματος. Σημειώνω ότι ο ίδιος ποτέ δεν ενδιαφέρθηκε για τις εργασίες των συνεργατών του Τμήματος, οι οποίοι σε καμιά περίπτωση δεν είχαν θέσει υπόψη του καμιά απολύτως από τις εργασίες που είχαν δημοσιεύσει στο περιοδικό της Εταιρείας κι άλλου κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Τμήμα.

4) Τη δημοσίευση του άρθρου μου εμπόδισε για μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς ν' ανταποκριθεί στις επανειλημμένες προσκλήσεις της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού να εξηγήσει προφορικά ποια είναι τα λάθη αυτά ή να δώσει μια γραπτή εισήγηση, ώστε να προχωρήσει ή όχι η εκτύπωση του άρθρου μου. Στο τέλος η Επιτροπή αποφάσισε να δώσει το άρθρο στον κ. Συμεωνίδη, τακτικό καθηγητή Γλωσσολογίας του ΑΠΘ, για να δώσει τη σχετική γνωμάτευση. Πράγματι, ο κ. Συμεωνίδης έστειλε αμέσως ευνοϊκή γνωμάτευση, όπου, ανάμεσα στα άλλα, αναφέρονται και τα εξής: «Πρόκειται για μια πολύ καλά διαρθρωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη εργασία στην περιοχή των βόρειων νεοελληνικών ιδιωμάτων», «... Για τους λόγους αυτούς συνιστώ ανεπιφύλακτα τη δημοσίευσή της με την ευχή να βρεθούν ή να προκληθούν και άλλες γλωσσικές εργασίες που να άπτονται άμεσα του ευαίσθητου μακεδονικού χώρου».

5) Σε πολλά σημεία της κριτικής του ο κ. Θαβώρης παραποιεί τις σκέψεις μου ή τουλάχιστο δεν τις αποδίδει σωστά, όπως π.χ. ότι έχω δική μου συλλογή «για το σύνολο του λεξιλογικού υλικού του Βελβεντού», πράγμα που δεν θα μπορούσα να ισχυριστώ, ύστερα μάλιστα από τις αλληπάλληλες γλωσσοσυλλεκτικές μου αποστολές σε διάφορα μέρη της Μακεδονίας (Πιερία, Βόϊο, Χαλκιδική) και την ενασχόλησή μου επί σειρά ετών με τη συλλογή γλωσσικού υλικού. Παραθέτω το σχετικό απόσπασμα (σ. 255) από το άρθρο μου: «Προσπάθησα, με βάση το υλικό που είχα στη διάθεσή μου από την εργασία του Μπουντώνα, καθώς και από το τμήμα της δικής μου συλλογής που ανταποκρίνεται στο αντίστοιχο υλικό των χωριών της Πιερίας, να παρουσιάσω το σύνολο των αρχαϊσμών του ιδιώματος. Ίσως υπάρχουν μερικοί στην πραγματεία του Μπουντώνα που δεν μπόρεσα να εντοπίσω, αλλά σφαλώς υπάρχουν και άλλοι, οι οποίοι θα έλθουν στο φως, όταν δοθεί όλο το λεξιλογικό υλικό του ιδιώματος στο μέλλον». Επίσης φαντάζεται ότι θα ήθελα ένα πλουσιότερο γλωσσάριο του Μπουντώνα για να αντλήσω απ' αυτό *αβα-σάνιστα* κι άλλους αρχαϊσμούς κλπ.

6) Στα θέματα ηθικής τάξεως κατατάσσω και την αντιμετώπιση του *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten* (στο εξής: LA) του Ν. Ανδριώτη από μέρους του κ. Θαβώρη, αν και θα μπορούσε να υπαχθεί και

στο δεύτερο μέρος των παρατηρήσεων. Το θέμα έχει ως εξής: Στο άρθρο μου, καθώς επίσης και στην (αδημοσίευτη) κοινή με τον κ. Τζιτζιλί εργασία μας με τίτλο «Το γλωσσικό ιδίωμα της ορεινής Πιερίας» υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αρχαϊσμών που περιέχονται και στο κλασικό έργο του Ν. Ανδριώτη, στο οποίο και παραπέμπουμε. Η κριτική του κ. Θαβώρη για το άρθρο μου αποτελεί στην ουσία έμμεση και για τον λόγο αυτό δεοντολογικά απαράδεκτη κριτική του ΛΑ. Είναι αυτονόητο ότι ο κ. Θαβώρης είχε κάθε δικαίωμα σε μια τέτοια κριτική, μένουν όμως αναπάντητα δυο καιρία ερωτήματα: α) γιατί δεν προχώρησε στην κριτική του ΛΑ όταν δημοσιεύτηκε (σημειώνω το 1974) και β) γιατί δεν είχε το θάρρος να προβεί σε μια άμεση κριτική και πρωτίτη σε προσπαθήσει να ακυρώσει τις προτάσεις του Ανδριώτη κάνοντας κριτική στις δικές μου παραπομπές στο έργο του Ανδριώτη. Θα ήθελα να προσθέσω ότι θεωρώ περιττό να υπερασπιστώ το κύρος και την αξία ενός διεθνώς καταξιωμένου έργου (του ΛΑ), θεωρώ όμως μη ορθό τον τρόπο αυτής της έμμεσης κριτικής. Δυστυχώς φοβάμαι ότι η απόρριψη πολλών απόψεων του Ανδριώτη από μέρους του κ. Θαβώρη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη λανθασμένη του άποψη σχετικά με τους όρους *αρχαϊσμός*, *λόγια* και *κοινή λέξη*, όπως θα δούμε πιο κάτω. Επειδή τονίζει συνεχώς ότι κι εγώ, αλλά κι ο κ. Τζιτζιλής, δεν έχουμε *σαφή αντίληψη* τί σημαίνει ιδιοματικός αρχαϊσμός, οφείλω πολύ σύντομα να κάνω μια διευκρίνιση: Οι ιδιοματικοί αρχαϊσμοί δεν πρέπει να συγχέονται με τις λόγιες λέξεις της κοινής νεοελληνικής που πολλές φορές μπορεί να συμπίπτουν, αλλά η προέλευσή τους είναι διαφορετική. Οι αρχαϊσμοί διατηρήθηκαν στα ιδιώματα με την προφορική παράδοση, ενώ οι λόγιες λέξεις μπήκαν στην κοινή γλώσσα από λόγιους συγγραφείς που είτε τις ανέσυραν από την αρχαιότητα, είτε τις έπλασαν και τις χρησιμοποίησαν στο γραπτό λόγο. Έτσι μπορεί μια λέξη να είναι λόγια για την κοινή και αρχαϊσμός για το ιδίωμα (βλ. *αγέλη* και *αγέλ'*, *κατάλυμα* και *κατάλυμα*, *νοώ* και *νοού* κλπ.). Αποτέλεσμα της σύγχυσης των όρων αυτών είναι να απορρίπτεται ο κ. Θαβώρης τους περισσότερους αρχαϊσμούς του άρθρου μου, καθώς και της κοινής με τον κ. Τζιτζιλί εργασίας που περιέχονται ως αρχαϊσμοί στο ΛΑ, και παράλληλα ως λόγιες λέξεις σε λεξικά της κοινής νεοελληνικής, όπως φαίνεται από τα παραπάνω παραδείγματα και θα φανεί περισσότερο από τον κατάλογο που θα παραθέσω πιο κάτω.

Αυτά ήταν σε γενικές γραμμές τα σπουδαιότερα σημεία που αφορούν θέματα ηθικής δεοντολογίας και συμπεριφοράς. Υπάρχουν κι άλλα επιμέρους σημεία, αλλά δεν θέλω να υπεισέλθω σε λεπτομέρειες για να μην κάνω κατάχρηση του χώρου.

Τις παρατηρήσεις του κ. Θαβώρη σε γλωσσικά θέματα μπορώ σε γενικές γραμμές να τις κατατάξω σε δύο μεγάλες κατηγορίες: σ' αυτές που αφορούν γενικότερα γλωσσικά φαινόμενα, θέματα μεθόδου κλπ., και στις επιμέρους

και κατά λέξη παρατηρήσεις. Δηλώνω εξαρχής την πρόθεσή μου να αποφύγω το ύφος του κ. Θαβώρη και να σεβαστώ το χώρο του περιοδικού. Η πρόθεσή μου αυτή με αναγκάζει να απαντήσω με συντομία και μόνο σε παρατηρήσεις που αφορούν την ουσία της εργασίας μου.

Από την πρώτη κατηγορία: Επισημαίνει, όπως λέει, δυο σοβαρά λάθη (σ. 40-42), τα οποία καταλογίζει επίσης και στον κ. Τζιτζιλή (σ. 44-45):

α) ότι θεωρώ ως φωνητικό αρχαϊσμό τη διατήρηση του αρχικού άτονου ο ως ου στις λέξεις *ομιλώ*, *οιμνιάζου* κλπ., και β) ότι θεωρώ ως μορφολογικό αρχαϊσμό την παρουσία στο ιδίωμα ρημάτων σε -*ίσκω* > -*ίσκου*, όπως *πιθνίσκου*, *μάθνισκα*, *πάθνισκα* και ουσιαστικών σε -*ότη* > -*ότ'*, όπως *αρχότ'*. Η διατήρηση του αρχικού άτονου ο > ου είναι φυσικά φωνητικός αρχαϊσμός, και όχι μορφολογικός, όπως ισχυρίζεται ο κ. Θαβώρης, ο οποίος λέει ότι εδώ έχουμε απλώς τη «διατήρηση του αρχικού φθόγγου -ο ως συλλαβής» και ως επιχείρημα επικαλείται το ότι ο Ανδριώτης στο άρθρο του καταχωρεί το *οιμιλώ* και το *οιπίσου* στους «γραμματικούς» αρχαϊσμούς. Κατά την αντίληψη του κ. Θαβώρη ο όρος *γραμματικός* αρχαϊσμός δεν συμπεριλαμβάνει και τον φωνητικό αρχαϊσμό. Ο ίδιος ο Ανδριώτης όμως στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών* (σ. 399) χαρακτηρίζει το αρκτικό ο- ως φωνητικό αρχαϊσμό στις λέξεις *ολίγος*, *οιμάτιν*, *ομολογώ* κλπ. (Πόντ., Χίος, Εύβοια, Κάμπ. κλπ.) και *οιλίγου*, *οιμιλώ*, *οιμνιάζου* (Μακεδ.). Όλες οι γραμματικές της κοινής καταχωρούν το φαινόμενο της διατήρησης του αρκτικού -ο στη φωνητική, μαζί με τα άλλα φωνητικά φαινόμενα (αποβολή φωνηέντων, συναίρεση κλπ.) —Μ. Τριανταφυλλίδης, *Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής)*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 79.

Το ρηματικό επίθημα -*ίσκω* > -*ίσκου* στο ρήμα *πιθνίσκου* το εντάσσω στους *μορφολογικούς* αρχαϊσμούς του ιδιώματος και όχι στους *λεξιλογικούς*, όπως συμπεραίνει ο κ. Θαβώρης, ενώ οι παρατατικοί *μάθνισκα*, *πάθνισκα* κλπ. είναι αναλογικοί σχηματισμοί. Διαφορετικά ο Μπουντώνας (σ. 50), αλλά κι εμείς στο γλωσσάριο της εργασίας μας για τα χωριά της Πιερίας, θα είχαμε και τύπους *μαθνίσκου*, *παθνίσκου* κλπ., όπως αλλού (*Λεξικό Αρχαϊσμών*, σ. 284, όπου: *βραδιν-ίσκω*, *γαν-ίσκω*, *παθν-ίσκω* κλπ. —Ηπειρ., Κύπρ., Μακεδ. κλπ.).

Πάντως είναι ν' απορριφθούν με την άποψη του κ. Θαβώρη ότι «οι τύποι *έμνησκα*, *μάθησκα*, *πάθησκα* δεν είναι αρχαϊσμοί, αφού δεν είχε η αρχαία Ελληνική ρήματα: **μνήσκα*, **μαθήσκα*, **παθήσκα* κλπ. Κι εδώ ο Ανδριώτης στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών* (σ. 284) παραθέτει ως αρχαίο το ρηματικό επίθημα -*ίσκω* (*αναλ-ίσκω*, *αραρ-ίσκω* κλπ.) στα διαλεκτικά *βραδιν-ίσκω*, *γαν-ίσκω*, *παθν-ίσκω* κλπ.

Στην περίπτωση του επιθήματος -*ότ'* < *αρχ. -ότης* στη λέξη *αρχότ'* μέτεδψε πάλι τον μορφολογικό με τον λεξιλογικό αρχαϊσμό και αναρωτιέται:

«Ποια αρχ. λ. επομένως είναι σε -ότης, ώστε να έχουμε μορφολογικό αρχαϊσμό;» Ο Ανδριώτης πάλι στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών* (σ. 551) παραθέτει ως αρχαίο το επίθημα -της για αφηρημένα ουσιαστικά (νεότης, φιλότης κλπ.) και -τη για τα νεότερα (ανθρωπό-τη, νιό-τη, τιμιό-τη κλπ.) και -τεῖ -tä για τον Πόντο (αγουρό-τεῖ, αδελφοτέῖ, παιδοτά κλπ.) Πρόκειται για απίστευτη για φιλόλογο σύγχυση των επιπέδων γλωσσικής ανάλυσης και η απάντησή μου στην κριτική θα μπορούσε να τελειώνει εδώ με το σκεπτικό ότι δεν θα έπρεπε να μ' ενδιαφέρουν οι απόψεις ενός ανθρώπου με τέτοια άγνοια βασικών στοιχείων της γλωσσολογίας. Είναι κωμικοτραγικό ότι ακριβώς σ' αυτά τα «λάθη» στηρίχτηκε ο κ. Θαβώρης για ν' αποδείξει τη «γλωσσολογική μου ανεπάρκεια» (σ. 40).

Άλλο λάθος που μου καταλογίζει είναι ότι δεν αποδίδω σωστά τα φωνητικά συμπλέγματα -ιά, -ζό, -ζού που προέρχονται από συνίζηση στις λέξεις *αδουκούμε, δγόντους, κираμαργό, ξαρίζου* κλπ. Εγώ αποτυπώνω φωνητικά τις λέξεις, άσχετα από την προέλευσή τους, και το ίδιο σύστημα ακολουθήσαμε με συνέπεια τόσο στις εργασίες του Τμήματος, με τη συγκατάθεση του καθηγητή Ανδριώτη που ήταν Προϊστάμενος του Τμήματος, όσο και στις ατομικές μας εργασίες. Ο ίδιος ο Ανδριώτης στην τελευταία του εργασία με τίτλο «Φαινόμενα συναλοιφής και χασμωδίας», *Ελληνικά* 29, τεύχ. 2, Θεσσαλονίκη (1976) 231-235, υιοθέτησε το ίδιο φωνητικό σύστημα και παραθέτει πολλές λέξεις που προέρχονται από συνίζηση, όπως *δίαρι, ψάρια, παιδία, πάπχα, καλάμνα, κοχύλα, κακά, να* κλπ., ενώ στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών* χρησιμοποίησε για τη συνίζηση το υφέν (*ακριώνυχο, αξιμάλ, δγόντους, νιάτιρους* κλπ.) και το σημείο της ουράνωσης για τα κ, γ, χ, λ, ν (*αδιαλόγστους, αντζύγ', αδράγ'λου, ν'φέλιτους* κλπ.) και των σ, ζ (τζ), ξ, ψ (*ανέβαδ', ανταρτζά, ξ'γόλιρους* κλπ.). Πάντως η γραφή: *αδουκούμε, δγόντους, κираμαργιό, λυγιά, ξυραρίζου* κλπ. που υιοθετεί ο κ. Θαβώρης χωρίς ούτε καν το σημείο της συνίζησης, δεν βοηθάει στη σωστή φωνητική απόδοση του ιδιωματικού λόγου, εφόσον το αποτέλεσμα της συνίζησης δεν είναι το ίδιο σ' όλα τα ιδιώματα.

Πιο κάτω (σ. 43) λέει ότι «ένας επιστήμονας πρέπει να δικαιολογεί τις γραμματικές και σημασιολογικές μεταβολές της αρχικής λέξεως, εκτός αν υπάρχουν στα Γλωσσάρια, απ' όπου αντλεί τους αρχαϊσμούς, και στα οποία, αν τις δέχεται, θα παραπέμπει». Επομένως δεν χρειάζεται να δικαιολογώ τις μεταβολές των διαλεκτικών τύπων που περιέχονται στο *Λεξικό του Ανδριώτη*, τις οποίες φυσικά δέχομαι και παραπέμπω σ' αυτό (βλ. π.χ. τις λ. *μούρνους*, Andr. σ. 383 < μγν. μόρινος > διαλ. *μούρνο* > *μουρνιά* —Θ.: «Πρέπει όμως να εξηγηθεί η τροπή του τονισμένου ό σε ού» (θεωρεί την τροπή αρχαίο φαινόμενο και παραπέμπει στον εαυτό του, ενώ μπορεί να οφείλεται απλά σε χείλωση, όπως τα *ρούπαλο* > *ρούπαλο*, *πόρνος* > *πούρνος*, *αμόργη* > *αμούργη*

κλπ., Χ. Συμεωνίδης, «Χείλωση στη Μεσαιωνική και Νέα Ελληνική», *Βυζαντινά* 4, 247-248.

Ξυλοφάγξ, Andr., σ. 398 < μγν. Ξυλοφάγος —Θ: Αναλίσκεται σε περιτολογίες για την αποβολή του γ του β' συνθετ. -φάγης > φάγης) κλπ.

Θεωρεί ότι εσφαλμένα ερμηνεύω μερικούς αρχαϊσμούς του ιδιώματος με τις ίδιες τις λέξεις, όπως *δγάστυλου*-διάστυλον, *κατάλυμα*-κατάλυμα, *πιρον'πιρούνη* κλπ. Δεν έκρινα σκόπιμο να αναλίσκομαι σε αναλυτικές περιγραφές γνωστών στην κοινή λέξεων (η ερμηνεία διάστυλον, καθώς και άλλων αρχαϊσμών που περιέχονται στο γλωσσάριο του Μπουντώνα (σ. 243-245), είναι του ίδιου του Μπουντώνα και το δηλώνω στην αρχή του καταλόγου). Εκείνους που απαντούν στα χωριά της Περείας και συμπίπτουν με τους αντίστοιχους του Βελβεντού τους ερμηνεύω επίσης με τα ερμηνεύματα του ίδιου, ενώ οι ετυμολογίες είναι από την εργασία μας για τα χωριά της Περείας. Εκεί υπάρχουν και οι αντίστοιχες παρατομπές. Όλα αυτά τα δηλώνω στην αρχή των καταλόγων. Την κατανομή των αρχαϊσμών σε ξεχωριστούς καταλόγους την εξηγώ στην αρχή του κάθε καταλόγου και δεν κρίνω σκόπιμο να επαναλάβω με λεπτομέρειες τους λόγους. Πιστεύω ότι μεθολογικά είναι σωστή, επειδή κάθε κατάλογος περιλαμβάνει λέξεις του ιδιώματος που περιέχονται είτε στην πραγματεία του Μπουντώνα, είτε στο άρθρο του Ανδριώτη κλπ. Όσο για την κατάταξη (όχι κατάτμηση, όπως λέει) του υλικού σε ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα κλπ. στον τέταρτο κατάλογο που είναι ο πολυπληθέστερος, την οποία ακολουθήσαμε και στην κοινή με τον κ. Τζιτζιλί εργασία μας, πιστεύω ότι είναι μεθολογικά σωστή και δεν διασπά καμιά ενότητα, αφού ετυμολογούμε την κάθε λέξη κατ' αλφαβητική σειρά στον κατάλογο των ουσιαστικών, επιθέτων κλπ. Εμείς δεν παραθέτουμε τις λέξεις κατά σημασιολογικές ενότητες, ούτε όλα τα παράγωγα των λέξεων που έχουν την ίδια ετυμολογική αρχή, αλλά μόνο τις λέξεις που υπάρχουν στο ιδίωμα ως αρχαϊσμοί. Ο κ. Θαβώρης μου προσάπτει ακόμα την κατηγορία ότι στο δεύτερο κατάλογο (σ. 246-247) όπου αντιπαράβállω το υλικό του Βελβεντού με το αντίστοιχο υλικό των χωριών της Περείας, δεν το αντιπαράβállω με το υλικό κι άλλων γειτονικών ιδιωμάτων ή άλλων νεοελληνικών ιδιωμάτων και διαλέκτων! Εγώ το δηλώνω ότι το αντιπαράβállω μόνο με το αντίστοιχο υλικό των χωριών της Περείας που η συλλογή του υπήρξε καρπός μακροχρόνιας επιτόπιας έρευνας δικής μου και του κ. Τζιτζιλί στα παραπάνω χωριά. Δεν αμφισβητεί κανείς ότι πολλοί αρχαϊσμοί ενός ιδιώματος υπάρχουν και σ' άλλα ιδιώματα και διαλέκτους, και μάλιστα απομακρυσμένες μεταξύ τους. Αυτό είναι αυτονόητο. Αρχεί να ρίξει κανείς μια ματιά στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών*, στο *Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών* ή σε διάφορα γλωσσάρια για να το αντιληφθεί. Στον τρίτο κατάλογο (σ. 247) λέει ότι παραθέτω «ξερά» τους αρχαϊσμούς που εντόπισε ο Ανδριώτης στην πραγματεία του

Μπουντώνω και σχολίασε ο κ. Θαβώρης το 1983. Δεν καταλαβαίνω το «ξε-ρά» τι υπονοεί. Εφόσον την ετυμολογική προέλευση και τα ερμηνεύματα τα παρουσίασε ο Ανδριώτης στο άρθρο του και τα σχολίασε ο κ. Θαβώρης αργότερα, τί νόημα είχε να τα επαναλάβω; Απλώς θέλησα να παρουσιάσω και τους αρχαϊσμούς αυτούς, ώστε να έχει κάποιος μια γενικότερη εικόνα των αρχαϊσμών του ιδιώματος από το μέχρι τώρα δημοσιευμένο υλικό. Στον έκτο κατάλογο (σ. 254) παραθέτω τους αρχαϊσμούς που δεν απαντούν σ' άλλα ιδιώματα, σύμφωνα με το *LA*, όπως δηλώνω στην αρχή του καταλόγου. Για τα λεξικά της κοινής νεοελληνικής (Πρωίας, Σταματάκου κλπ.) και της αρχαίας ελληνικής που λέει ότι δεν τα χρησιμοποιήσα —μετράει μάλιστα πόσες φορές παραπέμπω στο λεξικό του Du Cange, στο *LSJ* και την ελληνική του μετάφραση κλπ.— το συμπεραίνει αυθαίρετα. Τα νεότερα, εκτός από το *Ετυμολογικό Λεξικό* του Ανδριώτη που ήταν βασικό βοήθημα, δεν ήταν απαραίτητα στην εργασία μου για τους αρχαϊσμούς. Ο κ. Θαβώρης προσπαθεί να αποδείξει ότι πολλοί αρχαϊσμοί που παρουσιάζω είναι λέξεις της κοινής παραπέμποντας γι' αυτό το λόγο σε λεξικά, όπως του Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*, τ. 1-9, Αθήναι 1954-1958, αν και είναι γνωστό ότι το συγκεκριμένο *Λεξικό* δεν είναι της κοινής, αποδεικνύοντας έτσι τη σύγχυση που έχει για το τι ανήκει στην κοινή ελληνική και τι όχι.

Αυτές ήταν με συντομία οι απαντήσεις μου στις παρατηρήσεις της πρώτης κατηγορίας. Στη συνέχεια θα απαντήσω σε παρατηρήσεις που αφορούν σε επιμέρους λέξεις. Η πρώτη κατηγορία αφορά λέξεις, για τις οποίες αποδέχομαι την ετυμολογία που προτείνει ο Ανδριώτης, οπότε η κριτική αφορά το *LA*. Τις λέξεις αυτές που περιέχονται στο *LA* ο κ. Θαβώρης προσπαθεί να τις αμφισβητήσει πλήττοντας τη δική μου εργασία.

Επαναλαμβάνω ότι θεωρώ τον τρόπο που επέλεξε ο κ. Θαβώρης για να πλήξει το *Lexikon der Archaismen* ως θέμα καθαρά ηθικής τάξεως και για να γίνει αυτό απόλυτα κατανοητό θα αναφέρω όσα γράφει ο κ. Θαβώρης για τη λέξη *προμύθια*, σ. 68: «Η Π. ερμηνεύει: “συμβουλή” και ετυμολογεί: *μτγν. προμύθιον*, γι' αυτό ορθογραφεί τη λ. με *υ*. Δεν υπάρχει όμως λ. στην αρχ. Ελλ. **προμύθια*, η Έπειτα *προμύθιον* στην αρχ. Ελλ. σημαίνει: εισαγωγή μύθου (αντίθ. *επι-μύθιον*). Στο Βελβεντό λέμε *προμυήθ'για* (Μπ. 29) με η, που είναι η κοινή *προμυήθεια*, η (από το *προμυθεύω* - *προμυθεύου*) και σημαίνει: φροντίδα, εφόδια, ετοιμασία εφοδίων, κυρίως τροφών: *έκαμιν προμυήθκια* = προμυθεύτηκε τα απαραίτητα εφόδια, τρόφιμα. Έπειτα, από την έννοια της φροντίδας: *εχ' καλή προμυήθκια* = φροντίζει, ίσως προήλθε και η έννοια της συμβουλής, και *προμυθεύω*=συμβουλεύω, που δεν τις γνωρίζω ως βελβεντινές λέξεις».

Ο Andriotis αναφέρει στο *LA*: *προμύθιον* το, σ. 466, sgr. «die einer Fabel vorangehende behelrende, ermahnende Erzählung: *προμυήθια* η Lesb. Ma-

ked, (Kataph) Rat, Beratung, Unterweisung; >προυμυθέου Lesb. Maked (Bero, Giub, Naus) beraten, Unterweisung, *απρουμύθιφτους* adj. Maked (Sis)nicht beraten, ratlos (s. Andriotis, Lesb. Hemerol. 1954, 34 f.)».

Ενώ λοιπόν ο Ανδριώτης ασχολείται ήδη από το 1954 σε ειδικό μάλιστα άρθρο με την ετυμολογία των λέξεων αυτών, ο κ. Θαβώρης, παρασιωπώντας όλα αυτά, γράφει, όπως είδαμε: «Η Π. ερμηνεύει και ετυμολογεί».

Για τον τρόπο που αντιμετωπίζει τις ετυμολογίες του Ανδριώτη ο κ. Θαβώρης αναφέρω δυο παραδείγματα: α) Σχολιάζοντας όσα ο Andriotis, και εγώ επαναλαμβάνοντάς τον, αναφέρουμε για την προέλευση των ιδιοματικών *δγόντους* και *τριόντους* από τα αρχαία *διετής* και *τριετής* αντίστοιχα, γράφει: *δυσόντους* σ. 54, Π: «διετής» < αρχ. διετής και παραπέμπει στο LA (σημ. 71), όπου παραθέτει και την άποψη του Συμμεωνίδη = δύο ετών πρβλ. *τριόντ'ς*, αντί *τριόντ'ς*, ανωτέρω, σ. 52. Η Π. αγνοεί ότι ο Μπ. στη σ. 37 της μελέτης του μας λέγει ότι στο Βελβεντό λέμε: (πέντι, *δjo κ.τ.τ.*) *χρουνών*. Έπειτα σε υποσημείωση στην ίδια σελίδα ετυμολογεί το ουδ. επίθ. *δγόντους* ως *δυσέτικο* και προσθέτει: «... *τριόντους*, *τισσιρόντους*, *πινταϊόντους* και *καθεξής*, αλλά ... εν Βελβεντό μόνον επί αλόγων ζώων» (κάτι που ισχύει και σήμερα). Ενώ λοιπόν είναι προφανές ότι υπόκειται στο επίθετο *δυσόντους* η κατάλ. -*ικος*, η Π. δεν την αναφέρει. Πάντως ούτε από την κατάληξη -*ετής* του επιθέτου *διετής* μπορεί να προέλθει κατάληξη -*ικος*, ούτε από το *διετής* + -*ικος* μπορεί να προέλθει τύπος: *δυσόν-ικος* (*δυσόντους*). Απλώς η λ. σχηματίστηκε από το αριθμητικό *δύο* και την κατάλ. -*ώτικος* (-*ώτ'τους*), από επίθετα σε -*ώτικος* (και αυτά από επίθετα σε -*ώτης*, όπως “*Καταφυγι-ώτης-Καταβγιόντ'ς-καταβγι-ώτ'τους*, *Σερβιώτης-Σιρβγι-ώτ'ς-σιρβγι-ώτ'τους* κλπ.”) (Μπ. 14, 61)».

τριόντους, σ. 57, Π: αρχ. *τριετής* (Θ: αν είναι δυνατόν!). Και συνεχίζει: «Για το σχηματισμό της λ. από το αριθμ. *τρία* και την κατάλ. -*ώτικος* (*ώτ'τους*) βλ. ανωτέρω: *δυσόντους*. Αντίθετα με το: *δυσόντους*, όπου επικρατεί ο τύπος *δυο-*, η σωστή γραφή εδώ είναι: *τρι-ώτ'τους*, όπως και *τριόντ'ς* (Μπ. 104)».

Ο κ. Θαβώρης αγνοεί προφανώς ότι οι παραγωγικές κατάληξεις είναι φορείς συγκεκριμένων σημασιών και συνδυάζονται με συγκεκριμένες βάσεις (ονόματα, ρήματα κλπ.). Ποια λοιπόν περίπτωση παραγώνων με την κατάληξη -*ώτης*, -*ώτ'τους* και βάση αριθμητικό γνωρίζει ο κ. Θαβώρης; Η άποψη του Andriotis είναι απόλυτα σωστή: το αρχ. επίθ. *διετής* το συναντούμε στο μεσαίωνα με τη μορφή *διέτης*. Το θηλυκό του επιθέτου είναι *διέτα* και το ουδέτερο *διέτικο*. Από τον γενικευμένο τύπο του ουδ. έχουμε το αρσ. *διέτικος*, *διετικός* (Κύπρος). Οι τύποι *διόντης*, *διόντους* προέρχονται από το *διέτης*, *διέτικος* με επίδραση του *δύο*. Αναλογικά προς το *δγόντους* σχηματίστηκαν οι τύποι *τριόντ'ς*, *τριόντους* κλπ.

β) *δώντους* ο, σ. 60, Π: «είδος κόκκινου επιτραπέζιου σταφυλιού με μυτε-

ρές ράγες < μγν. *αετώνυχον*». Ο κ. Θαβώρης: «Στην εισαγωγή η Π. συνδέει τη λ. με τους τύπους: *αιτώνγου* και *αιτών'* της Πιερίας και: *μαυραιτώνγου* της Θάσου...). Όσο για τον τύπο του Βελβεντού, αν όχι και της Πιερίας, υποπτεύομαι ότι πιθανόν να είναι αντιδάνειο από τουρκικό ιδίωμα της περιοχής των, πάντως από τύπο: *αετώνυχο* (της Πιερίας) και *αετώνυχος* (του Βελβεντού)».

Αν το *αιτώνγου*, *αιτών'* της Πιερίας είναι αντιδάνειο από τουρκικό ιδίωμα της περιοχής των, τότε και το κυπριακό *ατώνυκον* «Traubenart» θα είναι αντιδάνειο από το τουρκικό ιδίωμα της περιοχής. Πού οδηγούν άραγε οι επικίνδυνοι ατραποί της άγνοιας;

Το *LA* του Ανδριώτη, όπως είπαμε, έχει καταξιωθεί διεθνώς ως ένα κλασικό στο είδος του έργο και δεν έχει ανάγκη από τη δική μου υποστήριξη, ούτε κινδυνεύει από όσα αναφέρει ο κ. Θαβώρης. Χαρακτηριστικό της εμπάθειας με την οποία αντιμετωπίζει το υλικό μου είναι ο τρόπος με τον οποίο προσπαθεί να εκμεταλλευτεί ακόμα και προφανή λάθη δακτυλογράφησης. Αναφέρω ενδεικτικά: *βρουστημνά* η, σ. 59, «στήθος ανθρώπου και ζώου» < **προστήμιον* < *πρό* + *στήμα*.

Ο κ. Θαβώρης λέει: «Η Π. στηρίζεται στην παραπομπή του Τζίτζιλί, ο οποίος στην εργασία τους για το ιδίωμα της ορεινής Πιερίας (σ. 33) αναφέρει ως «γλώσσα» του Ησυχίου την ανύπαρκτη **στήμιον*, ενώ ο Ησύχιος έχει: *στήμιον*: *στήθος* (LSJ). Αλλά και η λ. *στήμα* (Πολυδεύκτης, Ησύχιος = LSJ) σημαίνει τον στήμονα του άνθους».

Εμείς στην εργασία μας το παράγουμε από το *πρό* + *στήμα* και στην παραπομπή αναφέρουμε: Για τη σημασιολογική εξέλιξη πβ. ησυχ. *στήμιον* «στήθος». Το λάθος της δακτυλογράφησης είναι προφανές, γιατί, αν υπήρχε τύπος *στήμιον*, δεν θα παραπέμπαμε σ' αυτόν μόνο για τη σημασιολογική εξέλιξη, αλλά θα το είχαμε παραγάγει από το *πρό* + *στήμιον*.

Στη συνέχεια αναφέρω τις λέξεις από το *LA* που ο κ. Θαβώρης, όπως είπαμε, προσπαθεί να αμφισβητήσει πλήττοντας τη δική μου εργασία.

Από τον πρώτο κατάλογο (σ. 243-245 του άρθρου μου):

απόρ'γμα το, Andr. σ. 142 < μεσν. απόρριμμα —Θ. 47: «Η Π. ετυμολογεί εσφαλμένα *επαναλαμβάνοντας το λάθος του Ανδριώτη* (η υπογράμμιση δική μου).

αφ'όγά η (Ο Andr. σ. 168, ίσως από τυπογραφικό λάθος, έχει *αφισικιά*) < μεσν. αφουσία < διαλ. *αφισιά* —Θ. σ. 47 < αφησιά < αφήνω, *βρουχός* ο, Andr. σ. 188 < αρχ. βρόχος —Θ. σ. 47 < ρ. βρέχω > *βρόχος, *θιρμασά* η, Ανδρ. (Ετυμολ. Λεξ.) < μγν. θερμασία (βλ. και Liddell-Scott-Jones, στο λ. θερμασία) —Θ. σ. 47-48 «η λ. κοινή»,

καταλαχού επίρρ., Andr. σ. 303 < μγν. καταλαγχάνω —Θ. σ. 48 «η Π. παραπέμπει στο Lex., όπου όμως δεν σημειώνεται το *καταλαχού* του Βελβ.»

- (σημειώνεται όμως ο τύπος από την Κρήτη και Πόντο),
κάψους ο, Andr. < *κάψα* < λατιν. *capsa* (βλ. στη λ. *καψίον* σ. 310) —Θ. σ. 48
 «όπως και να είναι το πράγμα πρόκειται για ξένο δάνειο και όχι για αρχαϊσμό»,
- λαχνός* ο, Andr. σ. 351 μεσν. *λαχνός* —Θ. σ. 48 «η λέξη μπορεί να είναι μεσαιωνική, είναι όμως σήμερα κοινή. Ο Ανδριώτης αναφέρει τη λέξη στο Lex., αλλά μόνο ως προς το επίθ. *κακόλαχνος* = δυστυχής της Ηπείρου, όπου λανθάνει το αρχ. *λαγχάνα*»,
- νάμα* το, Ανδρ. (στο άρθρο που αναφέραμε πιο πάνω, σ. 238 < μτγν. *νέαμα* —Θ. σ. 50 «η λέξη θεωρείται κοινή»,
- ξαργού* επίρρ., Andr. σ. 246 < εξ έργου —Θ. σ. 50 «η ετυμολογία του Ανδριώτη στο Lex. που δέχεται η Π. είναι πιθανή, αλλά δεν μαρτυρείται ως αρχαία»,
- ξιλ'νίζου* ρ., Andr. σ. 228 < μεσν. *εκλινώ* —Θ. σ. 50 «η βελβεντινή λ. σχηματίστηκε από το κοινό *ξε-*, που είναι ήδη μεσν., και τη λ. *λινάρι*» (τότε θα είχαμε *ξιλιναρίζου*).
- πάχτομμα* το, Andr. σ. 427 < μεσν. *πάκτωμα* —Θ. «η Π. *παρασύρθηκε βέβαια από τον Ανδριώτη, Lex., στον οποίο παραπέμπει (Lex.)*» (η υπογράμμιση δική μου),
- πριτίτου* επίρρ., Andr. σ. 448 < αρχ. *περιττός* —Θ. σ. 50-51 «Ο Μπ. από το *περιττός*, που όμως είναι λέξη κοινή. Η Π. ετυμολογεί και αυτή από το *περιττός* και *παραπέμπει* στο Lex.»,
- προουτ'λάζου* ρ., Andr. σ. 468 < *προοθηλιάζω (αρχ. *πρός* + *θηλή*) —Θ. σ. 51 «Το ρ. δεν είναι αρχαίο και σήμερα είναι απαρχαιωμένο»,
- προυχούν'* το, Andr. σ. 471 < αρχ. *προχώναι* αι —Θ. σ. 51 «Η Π. ετυμολογεί *προχώναι, επαναλαμβάνοντας και πάλι το λάθος του Ανδριώτη, στον οποίο παραπέμπει (Lex.)*» (η υπογράμμιση δική μου),
- σβωλ'* το, Andr. σ. 190 < *βωλίον* < αρχ. *βώλος* η —Θ. σ. 51 «πρόκειται για υποκορ. της κοινής Νεοελλην. *σβάλος*»,
- σπαθ'* η, Andr. σ. 505 < αρχ. *σπάθη* —Θ. σ. 51 «Ο Μπουντώνας ερμηνεύει: *ξυλίνη σπάθη, επομένως η λ. είναι κοινή*»,
- τριβή* η, Andr. σ. 557 < αρχ. *τριβος* —Θ. σ. 51-52 «απλώς η λ. σχηματίστηκε κανονικά, αλλά άγνωστο πότε, από το κοινό ρ. *τριβω* που στη μτγν. ελληνική “επί οδού” σήμαινε: *πατώ ή φθειρω, ή ποιώ αυτήν ομαλήν*»,
- ψ'τρι* το, Andr. σ. 608 < μεσν. *ψηκτρίον* < αρχ. *ψηκτρα* (στα χωριά της Πιερίας *ψηστρί*) —Θ. σ. 53 < *ξυστρί* > *ξ'τρι* > *ψ'τρι*, με τροπή του *ξ>ψ*»,
- ψ'φι* το, Andr. σ. 398 < μτγν. *ξιφίον* > *ξιφί* > *ψ'φι* Βελβ.) —Θ. σ. 53 «Όμως το υποκορ. *ξιφίον* ή *ξιφίον* ως λ. της μεταγενέστερης Ελληνικής μαρτυρείται μόνο με τη μεταφορική σημασία: *το φυτό σπαθόχορτο ... Πάντως η λ. ξίφος είναι σήμερα κοινή και επομένως ένα υποκ. σε -ί(ον) μπορεί να σχη-*

ματιστεί εύκολα και τώρα, όπως και παλαιότερα».

Από τον δεύτερο κατάλογο (σσ. 246-7 του άρθρου μου):

αδράχχον ρ., Andr. σ. 216 < μγν. δράττω < αρχ. δράττομαι — Π. < μεσν. δράχχω < μγν. δράττω) — Θ. σ. 54 «η λ. όμως *αδράχχον* είναι κοινή»,
γραιίνου ρ., Andr. σ. 198-199 < ησυχ. γραιίνω < μγν. γράω — Θ. σ. 54 «η λ. στο λεξικό Δ. Δημ. θεωρείται κοινή»,

μουιλογώ ρ., Andr. σ. 408 < αρχ. ομολογώ — Θ. σ. 55 «το μολογώ όμως και το ομολογώ είναι σήμερα λέξεις κοινές»,

ἔξινουμά ρ., Andr. σ. 229 < μγν. εκνομή — Θ. σ. 55 «Πιθανότερη όμως είναι η προέλευση από το *ξε-* και *νομάω* (*εκ-νομάω*) = κινώ και διευθύνω κατά βούλησιν. Ο Ανδρ. αναφέρει και ρ. *εκνέμω* (χωρίς αστερίσκο, ενώ είναι αμάρτυρο). Από το **εκνέμω* θα είχαμε **ξινέμου!*». (Ο Ανδρ. όμως το ετυμολογεί από το *εκνομή* και όχι απευθείας από το *εκνέμω*),

ξυρίζου ρ., Andr. σ. 398 < ξυάλη >διαλ. *ξυρίζου* — Θ. σ. 55-56 «Ο Ανδρ. (Lex.), *ξυάλη*, ενώ αναφέρει το Βελβεντό για τη λ. *ξυάλ'*, το ρ. *ξυαρίζου* το αναφέρει μόνο από τη Στενήμαχο (Θράκη) με τη σημασία: διώχνω». (Το πρόβλημα δηλ. κατά το κ. Θαβώρη είναι ότι δεν αναφέρει τη λ. και από το Βελβεντό).

πανουγόν' το, Andr. σ. 126-127 < μεσν. απαναγόνμιον — Θ. σ. 56 «η λ. όμως θεωρείται σήμερα κοινή. Τη λ. ως σύνθετη δεν την έχει ο Ανδριώτης στο ΕΛ»,

προουσαμμώνου ρ., Andr. σ. 467 < *πρασαμμώ < αρχ. πρόθ. πρός + άμμος — Θ. σ. 56-57 «Στο ΕΛ όμως η *πρός* θεωρείται κοινή. Άλλωστε ούτε και ρ. **αμμώ* μαρτυρείται. Στα λεξικά της νέας Ελληνικής η λ. ως κοινή, λόγω προελεύσεως· το προσαμμώ είναι λόγια απόδοση του *προσαμμώνω* ή και αντίστροφα, το *προσαμμώνω* από το *προσαμμώ*»,

σκαπιτώ ρ., Andr. σ. 295 < αρχ. κάπετος Θ. σ. 57 «Η αρχαία λ. όμως σημαίνει τάφος, τάφος. Ο Ανδρ. στο Lex. αναφέρει νεοελλ. *κάπετος* από την Εύβοια με την αρχ. σημασία και *σκαπιτώ* από την Ήπειρο = εξαφανίζομαι. Αρχαίο ρ. όμως **καπιτώ* δεν μαρτυρείται, ούτε είναι δυνατό από *κάπετος* = τάφος να προέλθει ρ. *καπιτώ-ώ* = φεύγω. Κατά τη γνώμη μου από τη μετοχή *scambato* του ρ. *scambare* = φεύγω, διαφεύγω». (Τότε θα είχαμε ρ. *σκαμπάρω*). Και συνεχίζει: «Πιθανή είναι επίσης η παραγωγή από τον συμφυρμό των ρημάτων *σκάω* και *πετώ*, πρβλ. και *σκαπουλάρω*»,

φουκάλ' το, Andr. σ. 582 < μεσν. φιλοκάλιον < αρχ. φιλοκαλώ — Θ. σ. 57 «Η μεσαιωνική όμως λέξη με τον τύπο *φροκάλι* θεωρείται σήμερα κοινή».

Από τον τρίτο κατάλογο (σ. 247 του άρθρου μου) που περιλαμβάνει τους αρχαϊσμούς του ιδιώματος που παρουσίασε ο Ανδριώτης στο άρθρο του και τους συμπεριέλαβε αργότερα, σχεδόν όλους, στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών*,

αναφέρω τους εξής, τους οποίους ο κ. Θαβώρης θεωρεί ως λέξεις της κοινής και γι' αυτό τους απορρίπτει:

ανάμα το, Andr. σ. 389 < αρχ. *νάμα* < *νάω*,

διάδρομους ο, Andr. σ. 204 < *μτγν.* *διάδρομος*,

λοιμ'κή (νόσος) η, < αρχ. *επιθ.* *λοιμικός* (βλ. και LS-Kων/δη στο λ. *λοιμικός-λοιμική νόσος* (Hσύχ.),

πέταυρου το, < αρχ. *πέταυρον* (βλ. και LD-Kων/δη στο λ. *πέταυρον*),

σκούλους ο < αρχ. *σκόλλυς* ο (βλ. και LD-Kων/δη, στο λ. *σκόλλυς*),

τραχ'λά η, Andr. σ. 556 < *μεσν.* *τραχηλία* και

φανός ο, Andr. σ. 578 αρχ. *φανός*.

Τις λέξεις *ηδύσματα* τα < αρχ. *ηδύσματα*, *'πηρέτχο* το < αρχ. *υψηρετώ* και *ρ'σούπιλ'* η < αρχ. *ερυσίπελας* που ο Μπουντβάνας τις καταχωρεί στο γλωσσάριο του ιδιώματος απ' όπου τους άντλησε ο Ανδριώτης και τους παρουσίασε στο άρθρο του, ο κ. Θαβώρης τις θεωρεί σπάνιες και απαρχαιωμένες. Φυσικά οι σπάνιες και απαρχαιωμένες λέξεις δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να είναι αρχαϊσμοί.

Από τους αρχαϊσμούς του τέταρτου καταλόγου (σ. 247-254 του άρθρου μου) που είναι οι πολυπληθέστεροι παραθέτω τους εξής:

α' Ουσιαστικά

αγέλ' η, Andr. σ. 64 αρχ. *αγέλη* —Θ. σ. 58 «είναι λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

αλ'μάκ' το, «τρυφερό κλαδί από δρυ», Andr. σ. 351 < αρχ. *λείμαξ* > *διαλ.* *λουμάκι* —Θ. σ. 58 «η λ. με τον τύπο *λουμάκι* θεωρείται κοινή ... Πάντως από τον κοινό αυτόν τύπο προέρχεται και το *αλ'μάκ'* του βελβεντινού ιδιώματος»,

βάκακας ο «βάτραχος», Andr. σ. 170 < *μεσν.* (Hσύχ.) *βάβακος* —Θ. σ. 59 «η λ. είναι κοινή»,

γράμματ'κός ο, Andr. σ. 199 < αρχ. *γραμματικός* —Θ. σ. 59 «η λέξη είναι κοινή»,

δήρα η, «πέραςμα σε χωράφι», Andr. σ. 108-109 < *διαλ.* τύποι *άντηρας*, *αντήρας* και *αντήρα* (απ' όπου μπορεί να προέρχεται ο τύπος *δήρα* του Βελβεντού) < αρχ. *άνδηρον*. Στην εργασία μας για τα χωριά της Περιρίας σημειώνουμε ακόμα και το ομώνυμο *δίρα* η, «τορός» < *πσλαβ.* *dirja* > *βουλγ.* *dira* —Θ. σ. 59-60 «η ετυμολογία πάντως από την αρχ. *άνδηρον* ή τη νεοελληνική *διαλ.* *άντηρας* δεν πείθει..., από το *άντηρας* δεν μπορεί να προέλθει τύπος *δήρα!*» (δεν σημειώνει και τον τύπο *αντήρα*),

ένδυμα το, (στα χωριά της Περιρίας *νδύμα*) Andr. σ. 239 < *μτγν.* *ένδυμα* —Θ. σ. 61 «Και οι δυο τύποι είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής»,

θύρα η, Andr. σ. 279 < αρχ. *θύρα* —Θ. σ. 61 «Ωστόσο η λ. δεν είναι πλέον

αρχαϊσμός γιατί σήμερα η λ., λόγιας προελεύσεως, θεωρείται κοινή»,
ιξός ο, Andr. σ. 282 < αρχ. *ιξός* —Θ. σ. 61 «η λ. είναι κοινή»,
καλαμιδ' το, Andr. σ. 290 < μεσν. *καλαμίδιν* < αρχ. *καλάμη* —Θ. σ. 61 «Στα
λεξικά με τη σημασία: αλιευτικό καλάμι η λ. θεωρείται κοινή»,
κάλλους το, Andr. σ. 291 < αρχ. *κάλλος* —Θ. σ. 62 «Η λ. είναι κοινή»,
κάματος ο, Andr. σ. 293 < αρχ. *κάματος* —Θ. σ. 62 «Και η λ. αυτή είναι
κοινή λόγιας προελεύσεως»,
κατάλυμα το, Andr. σ. 303 < αρχ. *κατάλυμα* —Θ. σ. 62 «εδώ δεν χρειάζονται
νομίζω σχόλια» (θεωρεί πάλι τη λ. κοινή),
κεραμαργό το, Andr. σ. 311 < αρχ. *κέραμος* > μεσν. *κεραμαρείον* > διαλ.
κεραμαρείο —Θ. σ. 62 «Η μεσν. λ. (κεραμαρείον) παράγεται από τη λ.
κεραμάρης και όχι κατευθείαν από την αρχ. *κέραμος*»,
λαθύθ' το, Andr. σ. 346 < μεσν. *λαθύριν*, υποκ. του *μγν.* *λάθυρος* —Θ. «Η
λ. όμως είναι κοινή, όπως και ο τύπος *λαθούρι*»,
λοιβίδ' το, Andr. σ. 358 < **λοιβίδιον*, υποκ. του αρχ. *λοβός* —Θ. σ. 63 «... η λ.
λοιβίδι θεωρείται κοινή. Κοινή θεωρείται επίσης και η λ. *λοβός*»,
μηνάιου το, Andr. σ. 376 < μεσν. *μηνάιο* < *μγν.* *επίθ.* *μηνάιος* —Θ. σ. 63-
64 «η λ. με τη σημασία 1) το εκκλησιαστικό βιβλίο... και 2) το μηνιάτικο
είναι λ. κοινή»,
ξυλουφάης ο, Andr. σ. 398 < *μγν.* *ξυλοφάγος* —Θ. σ. 63-64 «η αρχ. λ. ως
κοινή στο Λ.Πρ. και στο ΕΛ λ. -*φάγος*». Εδώ μάλιστα συνδέει ετυμολο-
γικά και μια κατηγορία επιθέτων σε (*υ*)*αίς* (*γαλατιάς, γουμαριάς, κου-*
λουκ'θιαίς, λασπιαίς κλπ.), που απαντούν σε ορισμένα ιδιώματα όχι μό-
νο της Δ. Μακεδονίας, όπως ισχυρίζεται ο ίδιος, αλλά και σ' άλλες πε-
ριοχές της (Βέροια, Πιερία, ίσως κι αλλού), με τα επίθετα *μουνναχου-*
φάης, χαραμουφάης, ξυλουφάης, σικκουφάης κλπ. Τα επίθετα όμως αυτά
έχουν πάντα ως β' συνθετικό το -*φάγος* > *φάης* που καθορίζει και το ση-
μασιολογικό τους περιεχόμενο και δεν έχουν σχέση φωνητική ή σημασιο-
λογική με τα *γαλάτιας, κουλουκ'θιαίς* κλπ. Την άποψή μου για την
προέλευση της κατάληξης -*αίς* των παραπάνω επιθέτων, την οποία ο
ίδιος δεν έλαβε υπόψη του, τη διατύπωσα σε άρθρο μου με τίτλο «Μια
ιδιότυπη κατηγορία επιθέτων σε περιοχές της Μακεδονίας»,
'ξυφύλλ' το, Andr. σ. 412 < *μγν.* *επίθ.* *οξύφυλλος* —Θ. σ. 64 «Πιθανότερη
μου φαίνεται η παραγωγή από το: *ξε* και *φύλλα* : *ξε-φύλλι*, όπως
τρία+φύλλα: τρι-φύλλι,
όργους ο, Andr. σ. 256-257 < αρχ. *έργον* —Θ. σ. 64 «η λ. θεωρείται κοινή»,
παρασούμ το, Andr. σ. 434 < αρχ. *επίθ.* *παράσημος* > *παράσουμος* (Κρή-
τη) > υποκ. *παρασήμ' το*, επομένως και *παρασούμ* —Θ. σ. 65 «Πρόκειται
για το υποκ. της λ. *παρασούσουμος* (*παρά+σουσουμί*). Η *σουσουμί* είναι
κοινή»,

- παραστάτ* 'ς ο, Andr. σ. 435 < αρχ. παραστάτης —Θ. σ. 65 «η λ. ως κοινή έχει κυρίως την αρχαία σημασία: φρουρός, συμπαραστάτης κλπ.», και πιο κάτω: «Πρόκειται επομένως για νεότερη αντικατάσταση της αρχ. λ. *παραστάς-άδος* με την επίσης αρχ. λ. *παραστάτης*»,
- πασπάλ* 'η, Andr. σ. 441 < αρχ. πασπάλη —Θ. σ. 65 «Η λ. αυτή όμως, με τη σημασία: λεπτό αλεύρι είναι σήμερα κοινή»,
- πιλικάνους* ο, Andr. σ. 443 < αρχ. πελεκάς, πελεκάν —Θ. σ. 66 «... είναι από νεότερη λ. που σχηματίστηκε από το ρ. *πελεκώ* και την κατάλ. -άνος, κατά το *πελεκ-άνος*»,
- πουδανάρ* 'το, Andr. σ. 457 < αρχ. ποδεών ο > υποκ. *πουδονάρ* (Ιμβρ.) (επομένως και *πουδανάρ*) —Θ. σ. 66 «Η Π. ετυμολογεί: αρχ. ποδεών. Από το αρσεν. ουσ. ποδεών δεν μπορεί να προέλθει ουδ. *πουδανάρ*» (δεν πρόσεξε ότι λέω: *πουδανάρ*; υποκ. του αρχ. ποδεών), και για το ίδιο πιο κάτω λέει: «πρβλ. και ρ. *ποδένω*»,
- πουνιδά* η, Andr. σ. 457 < αρχ. υπόδεσις (κι εγώ επίσης, και όχι από υπόδησις, όπως λανθασμένα μου αποδίδει) —Θ. σ. 67 «*ποδήσια* (= *υποδήσια* η, αντί *υποδησία* (Du Cange)» και παραπέμπει και στις λέξεις *ποδένω* και *ποδεσιά* των λεξικών του Δημητράκου και της Πρωίας,
- πουλιτεία* η, Andr. σ. 459 < αρχ. πολιτεία —Θ. σ. 67 «Πρόκειται για την κοινή πολιτεία»,
- πουριά* η, Andr. σ. 461 < αρχ. πορεία —Θ. σ. 67 «Η λ. πάντως θεωρείται κοινή»,
- πρήσμα* το, Andr. σ. 464 < αρχ. πρήσμα —Θ. σ. 67 «Η λ. είναι κοινή»,
- σκεπ* 'η, Andr. σ. 497 < αρχ. σκέπη —Θ. σ. 68 «Φυσικά η λ. είναι κοινή»,
- σκήθρους* ο, Andr. σ. 318 < μτγν. κλήθρος αρχ. κλήθρα —Θ. σ. 68 «Η λ. θεωρείται κοινή»,
- σκοντίδα* τα, Andr. σ. 501 < *σκοτίδιον, υποκ. του αρχ. σκότος ο —Θ. σ. 68 «... η λ. *σκοτίδι*, όπως και η *σκότος* το, θεωρείται κοινή»,
- σπάργανο* το, Andr. σ. 505 < αρχ. σπάργανον —Θ. σ. 68 «Φυσικά η λ. είναι κοινή»,
- στριπτάρ* 'το, Andr. σ. 516 < μεσν. στρεπτάριον > *στρεπτάρ* (Πόντ.) —Θ. σ. 68 «Η βελβεντινή λ. είναι: το *στριπτάρ* της νέας Ελληνικής με τη σημασία: στροφεύς διαφόρων οργάνων. Σχηματίστηκε από το *στρέφω*, όπως και το *στρεπτάριον*, και θεωρείται λ. κοινή»,
- σρωσ* 'η, Andr. σ. 518 < μτγν. σρώσις —Θ. σ. 69 «Φυσικά η λ. είναι κοινή»,
- σύβρασ* 'η, Andr. σ. 527 < μτγν. συμβράσσω και συμβράζω > *σύβραση* —Θ. σ. 69 «Η Π. ετυμολογεί από το αρχ. ρ. *συμβράζω*, επειδή δεν σώζεται ουσ. **σύμβρασις* ούτε όμως και **συμβράζω*, και πιο κάτω συνεχίζει: «Ο αρχ. τύπος του ρ. είναι *συμβράσσομαι*, απ' όπου όμως, όπως από το αρχ. *βράσσω* και το μτγν. *βράζω* προήλθε το μτγν. *βράσις*, έτσι θα μπορούσε

να σχηματιστεί και ουσ. *σύμβρασις*» (επομένως πού διαφωνεί;),
συναγωγή το, Andr. σ. 530 < μτγν. συναγωγήον «συναγωγή» —Θ. σ. 69 «Η Π.
 πιθανώς εννοεί τη συνάθροιση (Συναγωγή των Εβραίων) που λέγεται
 σήμερα *συναγωγή*, η ιδιωματική σημασία όμως: συναγωνισμός είναι
 παρετυμολογία από το ρ. *συναγωνίζομαι*» (γιατί παρετυμολογία;),

ζέρνιτσα και τζέρνιτσα η, διαλ. τύποι από μτγν. σμύρνιον Andr. σ. 504
 > διαλ. *ζβύρνο και τζίρνο* το, *τζίρνα* η, *ζβερνί* το —Θ. σ. 69-70 «Ο Αν-
 δριώτης όμως δεν έχει τον βελβεντινό τύπο, όπως και τον παράλληλο
ζέρνιτσα. Οι βελβαντινές λέξεις: *τζέρνιτσα* και *ζέρνιτσα* προϋποθέτουν
 αρχική λ. **σμέρνιτσα*, ενώ η επίσης διαλ. *τζίρνα* προϋποθέτει τύπο: *σμύρ-
 να*. Για την τροπή *σμ* σε *τζ* η *ζ* ούτε λόγος!» (η υπογράμμιση δική μου),
 «όπως και *σμ* σε *σβ*». Αφού για την τροπή *σμ* σε *τζ* ή *ζ* «ούτε λόγος!», τότε
 πώς τη δέχεται ο Ανδριώτης στους διαλ. τύπους *τζίρνα* και *τζίρνο*, κι
 ακόμα πώς οι τύποι *τζέρνιτσα* και *τζίρνα* προϋποθέτουν, όπως λέει, αρ-
 χική λ. **σμέρνιτσα* και *σμύρνα*; Όσο για την τροπή *σμ* σε *σβ*. βλ. αρχ.
 σμίλαξ ο > διαλ. *ασβίλαγας* LA σ. 503 κλπ.,

φ'λα η, Andr. σ. 582 < αρχ. φίλια —Θ. σ. 70 «Η λ. σχηματίστηκε από το
 νεότερο κοινό *φιλ-εύω* ή από το *φίλος+ -ιά*»,

φριξί η, Andr. σ. 586 < αρχ. φριξί η > *φριξίη* > *φριξί'* —Θ. σ. 70 «Η Π. αρχ.
φριξί! (αν είναι δυνατόν). Φυσικά πρόκειται για τη λ. *φριξίη*, η (από
φριττω-φρίσσω-έφριξα...). Η Π. *παρασύρθηκε από το λάθος του Ανδριώτη*
(η υπογράμμιση δική μου) (Λεξ. στο λήμμα *φριξί* η), όπου τόσο τη λ.
φριξίη, όσο και τον τύπο *φριξί'* των βορείων ιδιωμάτων Λαγκαδά και
 Σιάτιστας, παράγει από το αρχ. ουσ. *η φριξί*,

φτριδ' το, Andr. σ. 150 < μτγν. απτριόν > *αφτριδι* (Λακων.) > *φτριδ'* (Λεσβ.,
 Χαλκιδ.) —Θ. σ. 70-71 «Νομίζω ότι η λ. προέρχεται από το ουσ. *άφτρα*
 και την κατάλ. -*ίδι*, είτε, το πιθανότερο, από την αρχ. λ. *βοτρυδιον*, υποκ.
 της λ. *βότρως*...».

Ότι η λ. δεν μπορεί να προέρχεται από το βοτρυδιον το επιβεβαιώνει,
 εκτός από τη σημασία «κλωστή που κρέμεται από το ρούχο», και η παρουσία
 στα χωριά της Πιερίας της ομώνυμης λ. *φ'τρύδ'* το «μικρό τσαμπί σταφυ-
 λιού» < αρχ.βοτρυδιον. Εξάλλου και ο Μπουρνάνας ετυμολογεί το *φτρυδ'*
 (όχι το *φτριδ'*) από το βοτρυδιον (σ. 17 και 45).

χαμουκέρασου το, Andr. σ. 592 < μτγν. χαμαικέρασος —Θ. σ. 71 «Η λ.
 πάντως είναι κοινή».

χάους το, Andr. σ. 593 < αρχ. χάος —Θ. σ. 71 «Η λ. όμως είναι κοινή»,

ψαλίδα η, Andr. σ. 606 < αρχ. ψαλίζ —Θ. σ. 71 «Η αρχ. λ. δεν έχει αυτή τη
 σημασία. Αυτή είναι νεότερη και οφείλεται στην ομοιότητα με την ψαλίδα
 (μεγάλο ψαλίδι) που είναι λ. κοινή»,

ψιφτουμάρτυρας ο, Andr. σ. 607 < αρχ. ψευδομάρτυς > *ψευτομάρτυρας*

(Πόντ.) —Θ. σ. 71 «Φυσικά η λ. είναι νεοελληνική κοινή: *ψευδομάρτυρας*».

β' Επίθετα

άβλαφτους, Andr. σ. 63 < μτγν. άβλαπτος —Θ. σ. 71 «Είναι λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

άδουτους, Andr. σ. 70 < αρχ. άδοτος —Θ. σ. 71 «Είναι της κοινής Νεοελληνικής»,

αθόλουτους, Andr. σ. 73 < αρχ. αθόλωτος > *αθόλουτους* (Μακεδ.) —Θ. σ. 71 «Είναι η κοινή αθόλωτος»,

ακάριστους, Andr. σ. 78 < αρχ. ακάριστος > *ακάρι'στους* (Χαλκιδ.) —Θ. σ. 71 «Είναι η κοινή ακάριστος»,

ατήρ'τους, Andr. σ. 162 < μτγν. ατήρητος —Θ. σ. 71-72 «Ως λ. όμως σήμερα είναι κοινή»,

'μουβόρους, Andr. σ. 75 < αρχ. αιμοβόρος —Θ. σ. 72 «Η Π. ερμηνεύει με την κοινή *αιμοβόρος*, απ' όπου η επίσης κοινή: *μοβόρος*»,

οικνός, Andr. σ. 403 < μτγν. οικνία —Θ. σ. 73 «Είναι η κοινή *οικνός*»,

πλέτιρους, Andr. σ. 455 < πλειότερος, συγκρ. βαθμ. του πλείων > *πλέτερος* (Πόντ.) —Θ. σ. 73 «αλλά η λ. σήμερα ως *πλειότερος* (και *πιότερος*) είναι κοινή»,

πρόσκιρους, Andr. σ. 469 < αρχ. πρόσχερος —Θ. σ. 73 «Η λ. είναι η μτγν. *πρόσκιρους* που είναι λ. κοινή και αυτή τη σημασία έχει κυρίως και στο Βελβεντό»,

σαλός, Andr. σ. 486 < μτγν. σαλός —Θ. σ. 73 «Η λ. είναι σήμερα κοινή»,

στριβλός, Andr. σ. 516 < αρχ. στρεβλός —Θ. σ. 73 «Η λ. είναι κοινή».

γ' Ρήματα

αδουκώμι, Andr. σ. 214 < αρχ. δοκώ μεσ. *δουκειούμι* —Θ. σ. 74 «Είναι σήμερα λ. κοινή»,

αλαφρίζου, Andr. σ. 233 < αρχ. ελαφρίζω —Θ. σ. 74 «Η σημασία *ελαφρόνους*, ανόητος εμφανίζεται στο μτγν. επίθ. *ελαφρός* στον Πολύβιο, 2ος αι. π.Χ. που είναι σήμερα λ. κοινή»,

αναρχίζνου, Andr. σ. 104 < αρχ. αναρχίπτω —Θ. σ. 74 «Ότι πρόκειται για νεότερο σχηματισμό φαίνεται από τον τύπο *ρίχνου* = κοινό νεοελληνικό». (Η σημασία του ρ. είναι ακριβώς αυτή που δίνω στο άρθρο μου, δηλ. «προσθέτω πόντους στο πλεκτό για να το φαρδύνω» και όχι «ρίχνω προς τα επάνω τη βελόνα κατά το πλέξιμο» που είναι ακατανόητο),

απουκρεμίνουμι, Andr. σ. 137 < αρχ. αποκρεμάννυμι > μέσ. *απουκρεμιούμι* (Καταφ.) —Θ. σ. 74 «Ωστόσο τα ρ. της κοινής Νεοελλην. *κρέμομαι* και *κρεμ-νιέμαι* προέρχονται από το αρχ. *κρέμ-αμαι* κλπ.». (Περισσότερα όλα

- αυτά, εφόσον υπάρχει στο *LA* ο διαλεκτ. τύπος *απουκρμειούμι* < αρχ. *αποκρμειάννυμι*),
- απουρρίχνου*, Andr. σ. 142 < αρχ. *απορρίπτω* —Θ. σ. 74-75 «Όπως και η λ. *απόρρ'γμα* το *απορρίχνω* είναι λ. κοινή»,
- αφραίνουμι*, Andr. σ. 264 < μεσν. *ευφραίνομαι* < αρχ. *ευφραίνομαι* —Θ. σ. 75 «Φυσικά είναι η κοινή νεοελληνική *ευφραίνομαι*». (Η σύνδεση της τροπής του *ε>α* (*αφραίνουμι*) με την αρχαία μακεδονική διάλεκτο κατά τα *αιθαλός-αδαλός κλπ.*, είναι απίθανη. Εδώ έχουμε απλά αφαίρεση του αρχικού *ε > 'φραίνομαι* (Κρήτη, *LA*) και στη συνέχεια προθετικό *α > αφραίνουμι*),
- αχιρώνά*, Andr. σ. 596 < αρχ. *χειρώ*, όπου διαλεκτικοί τύποι του ρήματος έχουν και τη σημασία του αρχίζω (Πόντ., Κρήτη, Εύβοια) —Θ. «Φυσικά το *χειρώ* δεν μπορεί να έχει καμιά σχέση, αφού σημαίνει: κυριεύω, τιθασεύω, υποτάσσω...»,
- βιτσώνου*, Andr. σ. 176 < μεσν. *βιτσώνω* < βίτσα < λατ. *vitea* —Θ. σ. 75 «Ο σχηματισμός της όμως (της λ.) από την κοινή λ. *βίτσα* κατά τα ρ. *σε-ώνω* είναι αναμφίβολη»,
- γυματώ*, Andr. σ. 195 < μεσν. *γευματίζω* (και *γεματίζω*) —Θ. σ. 75 «Φυσικά πρόκειται για μεταπλασμό κατά τα *σε -ώ*, του κοινού νεοελ. ρ. *γευματίζω*»,
- δειλ'νώ*, Andr. σ. 202 < **δειλινίζω* < *μγν.* *επίθ. δειλινός*, όπου και οι διαλ. τύποι *δελ'νάξω* (Πόντ.) και *δειλινώνω* (Κύπρ.) —Θ. σ. 75-76 «Απορεί κανείς τί νόημα έχει ο υποθετικός τύπος *δειλιν-ίζω!* για το ρ. *δειλινώ*, αφού το ουσ. *δειλινό* το, είναι λ. κοινή, απ' όπου επίσης: *δειλινίζω* και *δειλιν-ιάξω* κοινά»,
- καταστένουμι*, Andr. σ. 288 < αρχ. *καθίστημι > καταστένω* —Θ. σ. 77: Ανάγει το ρήμα στο *στένομαι* και *στένω* < *μγν.* *ιστάνω* < αρχ. *ίστημι* και όχι στο *καθίστημι*,
- λιχνούμι*, Andr. σ. 355 < *μγν.* *λικνίζω* —Θ. σ. 77 «Η Π. “*λικνίζομαι*” (εδώ το “*λικνίζομαι*” από αβλεψία αντί “*λικνίζομαι*” < *μγν.* *λικνίζω*). Εξάλλου και στην κοινή με τον κ. Τζιτζιλή εργασία μας έχουμε: *λιχνούμι* < *μγν.* *λικνίζω*). Ο κ. Θαβώρης θεωρεί τη *μγν.* λ. *λίκνον > λικνίζω* κοινή»,
- μαρκούμι*, Andr. σ. 377 < μεσν. *μαρκνάξω* < *μγν.* *μηρκνώμαι* < αρχ. *μηρκνάξω* —Θ. σ. 78 «Τη λ. αυτή όμως την έχει ήδη ο Μπουντώνας στο λήμμα: *αμαρούκοντους*»,
- μυλώνου*, Andr. σ. 384 < μεσν. *μυλλώνω* —Θ. σ. 78: Αφού παραπέμφει στο αρχ. *μυλλώ* ή *μυλλαίνω* και στον Κριαρά το **μυλλώ* —*Ησυχ.* *μυλλός κλπ.*, καταλήγει: «*Η λ. θεωρείται κοινή*»,
- νονώ*, Andr. σ. 395 < αρχ. *νοώ* —Θ. σ. 78 «το *νοώ* όμως είναι κοινό, όπως και ο τύπος *νογώ*»,

ἔξηχώ, Andr. σ. 246 < μγν. ἐξηχώ —Θ.: Δέχεται την ετυμολογία από το ἐξηχώ, αλλά προσθέτει στην ερμηνεία της λέξης περιττές και όχι σωστές λεπτομέρειες, όπως: «απασχολώ τα μικρά παιδιά, κυρίως τα βρέφη, με παιχνιδάκια που βγάζουν ήχους (γι' αυτό και λέγονται *ξηχαστάρια*)» — (τα παιχνιδάκια ή τα παιδιά;) και «απασχολούμαι με τα παιχνιδάκια». Σήμερα η σημασία είναι αυτή ακριβώς που έχω στο άρθρο μου, δηλ. 1) αμιβ. διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι και 2) μεταβ. διασκεδάζω, ψυχαγωγώ (χωρίς ήχους και παιχνιδάκια),

ἔπιυρνώ, Andr. σ. 230 < μγν. εκ-πυρίζω < αρχ. εκπυρώ —Θ. σ. 79 «Τέτοιο ρ. (εκ-πυρίζω) δεν μαρτυρείται ούτε στη μγν. ούτε στη μεσαιωνική Γραμματεία», και πιο κάτω: σ' αντίφαση με τα παραπάνω: «Μόνο στο λεξικό Δ. Δημητράκου, όσο ξέρω, αναφέρεται ως μεσν. *εκπυρίζω* σε κείμενο του 14 αι. μ.Χ. ...». (Στο άρθρο μου, καθώς και στην κοινή με τον κ. Τζιτζιλή εργασία, συμπεριλαμβανουμε και λέξεις της μεσαιωνικής). Πιο κάτω πάλι αντιφάσκει, όταν λέει ότι το μεσν. ρ. *εκπυρώ* (Κρ. Μεσν.) σε βόρειο ιδίωμα θα γινόταν *ἐπιυρνώνου*, ενώ το *ἐπιυρνώ* του Βελβεντού θα μπορούσε να προέλθει μόνο από τύπο σε -ζω (**εκπυρίζω*)» (υπογράμμιση δική μου). Και καταλήγει: «Το ρ. σχηματίστηκε από το ουσ. *πύρα* και το ἦδη μεσν. μόριο: *ξε ...*»,

ἔιχώνου, Andr. σ. 231 < αρχ. ἐκχώννυμι —Θ. σ. 79 «Από το κοινό *χώνω* και το *ξε-* επίσης κοινό = *ξιαναχώνω*» (αντί *ξηχώνου*),

οικνεύου, Andr. σ. 404 < αρχ. οκνώ > διαλ. *οικνεύου* (Καστορ., Σιάτ.) —Θ. σ. 80 «Το *οικνεύου* όμως είναι λ. κοινή»,

οιργάζου, Andr. σ. 614-615 < αρχ. ωρύομαι —Π. < μεσν. ουριάζω < αρχ. ωρύομαι —Θ. σ. 80: θεωρεί τη λ. κοινή, επειδή ο Ανδριώτης τη συμπεριέλαβε στο ΕΛ, όπου τη συνδέει με το μεσν. ουριάζω,

οιρθώνου, Andr. σ. 415 < αρχ. ορθώ —Θ. σ. 80-81 «Το ορθώνω όμως είναι σήμερα κοινό»,

παραλαλώ, Andr. σ. 433 < μγν. παραλαλώ —Θ. σ. 81 «Η λ. όμως είναι σήμερα κοινή»,

παρατηρώ, Andr. σ. 436 < αρχ. παρατηρώ —Θ. σ. 81 «Το παρατηρώ είναι σήμερα λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

σπαργανώνου, Andr. σ. ... < αρχ. σπαργανώ —Θ. σ. 81 «Το ρ. είναι σήμερα κοινό»,

στριβλώνου, Andr. σ. 516 < αρχ. στρεβλώ —Θ. σ. 81 «Το *στρεβλώνω* όμως, όπως και το επίθ. *στρεβλός*, είναι λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

συλλοιούμι, Andr. σ. 526 < αρχ. συλλογίζομαι —Θ. σ. 81 «Φυσικά πρόκειται για το κοινό *συλλογιούμαι* (και *συλλογιέμαι*), που είναι παράλληλοι τύποι του κοινού επίσης *συλλογίζομαι*,

συναθά, (στο ιδίωμα «χορεύω ένα είδος χορού, τον συγκαθιστό > *συναλτ-*

στό» Andr. σ. 520 < αρχ. συγκάθημαι —Θ: Αναλίσκεται, ως συνήθως, σε περιτολογίες για τους τύπους του ρήματος και τις αντίστοιχες σημασίες του, λες και τα αμφισβητώ. Απλά στο ιδίωμα του Βελβεντού, όπως και σ' άλλα ιδιώματα (Θράκη, LA) το ρήμα πήρε τη σημασία: χορεύω ένα είδος δημοτικού χορού (στο Βελβεντό χορεύεται κατά ζεύγη, με αργές κινήσεις και συγχρονισμένα «κάθισματα»), απ' όπου και ο χορός *συνγαλτός*, τον οποίο δεν καταχώρησα στον κατάλογο των αρχαϊσμών, επειδή δεν απαντά στα χωριά της Πιερίας για να τον αντιπαραβάλω με τον αντίστοιχο του Βελβεντού. Στο Βελβεντό εξάλλου, καθώς και στα χωριά της Πιερίας, το κάθισμα σε δημοτικό χορά απαντά ως *κάτσα* (*καν' κάτσις*), σε χωριά του Βοΐου ως *κάτσκα* και *κοιλουκάτσκα* κλπ., πράγμα που ενισχύει την ειδική σημασία του *συνγαθώ*. Σύμφωνα με το LA και στην Κοζάνη απαντά τη λέξη *συνγαλ'στός*: *Volkstanz*,

σνιριζίζου (και όχι *σνιριζίζομι*, όπως λάθος το κατέγραψε), Andr. σ. 534 < μτγν. *σνεριζίω* —Θ. σ. 82 «Το αρχ. ρ. είναι σήμερα κοινό»,

τανύζου, Andr. σ. 546 < αρχ. *τανύω* —Θ. σ. 82 «Το τανύζω είναι λ. κοινή», *φουκαλιώ*: Στο άρθρο μου, όπως και στην εργασία μας για τα χωριά της Πιερίας, έχω: <μεσν. *φλοκαλώ* < αρχ. *φιλοκαλώ* —Ανδρ. < αρχ. *φιλοκαλώ* —Θ.: «Όπως βλέπουμε, η χρήση της αρχ. λ. είναι πανελλήνια» (εννοεί τους τύπους *φροκαλώ*, *φροκαλιζώ*, *φρουκαλώ*), κλπ.

δ' Επιρήματα

καταπρόσωπο, Andr. σ. 305 < αρχ. κατά πρόσωπον —Θ. σ. 83 «Και η έκφραση αυτή είναι φυσικά κοινή νεοελληνική, λόγιας προελεύσεως».

Πέμπτος κατάλογος (σ. 254 του άρθρου μου)

διάδροιμους ο, «σύρτης», Andr. σ. 204 < μτγν. *διάδρομος* —Θ. σ. 84 «Πρόκειται πάλι για λάθος του Ανδριώτη, το οποίο σχολίασα στο άρθρο μου, το επανέλαβε όμως απρόσεκτα και η Π.». (Το λάθος του Ανδριώτη είναι ότι καταχώρησε εκ παραδρομής τη λέξη στους αρχαϊσμούς του Βελβεντού, ενώ είναι της Σιάτιστας),

μυτέχου, Andr. σ. 375 < αρχ. *μετέχω* —Θ. σ. 84 «είναι κοινή, αφού άλλωστε η Π. τη μεταφράζει με την ίδια λέξη» “(μετέχω) < αρχ. μετέχω!”),

'πίκινδρους, Andr. σ. 252 < μτγν. *επίκιντρος* —Θ. σ. 84 «Της κοινής Νεοελληνικής είναι επίσης και η λ. *'πίκινδρους*, λόγιας προελεύσεως, αφού και αυτήν την ερμηνεύει η Π. με την ίδια λέξη: *επίκιντρος* < μτγν. *επίκιντρος*!») (παρέλειψε όμως το «προς το κέντρον κλίνων»). Τα ερμηνεύματα, όπως δήλωσα στην αρχή του καταλόγου, είναι του Μπουντώνα). Ο κ. Θαβώρης πιστεύει ότι, όταν ένας αρχαϊσμός ερμηνεύεται με την ίδια λέξη, δεν είναι αρχαϊσμός, αλλά λέξη της κοινής. Στη λανθασμένη αυτή αντίληψη οφείλεται και το γεγονός ότι απορρίπτει ένα μέρος αρχαϊσμών

του άρθρου μου, τους οποίους θεωρεί λέξεις της κοινής, όπως τις λέξεις *μετέχω, κατάλυμα, παραστάτης, αμμοβόρος κλπ.*, τις οποίες ερμηνεύω με τις ίδιες λέξεις. Άλλο βασικό του λάθος είναι ότι θεωρεί ως λέξεις της κοινής τους αρχαϊσμούς εκείνους που υπάρχουν ως λόγιες λέξεις σε λεξικά της κοινής, όπως στο Ετυμολογικό Λεξικό του Ανδριώτη, στο λεξικό της Πρωίας κλπ., όπως φάνηκε από τον κατάλογο που παρέθεσα πιο πάνω.

Στον έκτο κατάλογο (σ. 254 του άρθρου μου) παρουσίασα τους αρχαϊσμούς που δεν απαντούν σ' άλλα ιδιώματα, με τη δήλωση όμως «όπως τουλάχιστον φαίνεται από το Λεξικό των Αρχαϊσμών του Ανδριώτη, που αποτελεί και την κύρια πηγή των πληροφοριών μας». Επομένως οι επικρίσεις του ότι δεν έλαβα υπόψη μου κι άλλα γλωσσάρια είναι άδικες και υπερβολικές.

Μια δεύτερη κατηγορία λέξεων είναι αυτές που ο κ. Θαβώρης θεωρεί ότι δεν ανήκουν στο ιδίωμα του Βελβεντού. Δεν αντιλαμβάνεται ότι δεν αμφισβητεί μόνο τις επιστημονικές μου γνώσεις, αλλά ακόμα και την ειλικρίνεια μου ως πληροφορητή. Ως κάτοχος του ιδιώματος η ίδια, αλλά και με τη βοήθεια άλλων φορέων του ιδιώματος για τη διασταύρωση των πληροφοριών μου, είμαι σε θέση να γνωρίζω ποιες λέξεις ανήκουν ή όχι στο ιδίωμα. Αναφέρω πάλι δειγματοληπτικά μερικές απ' αυτές:

αριά η, «είδος βελανιδιάς», Andr. σ. 152 < μγν. αρία,

λυν'τουδ' το, «νεογέννητο», Andr. σ. 194 < αρχ. γεννητός —Θ. σ. 59 «...

αλλά η λ. σώζεται στην κοινή νεοελληνική στη λ. *γεννητός*»,

θιρμάφ' το, «το *γιούμι*, όπου ζέσταιναν νερό για το πλύσιμο των ρούχων» < μεσν. θερμάριον,

μουνόσκορδου το, «σκόρδο με μια σκελίδα» μγν. μονόσκορδον,

ξικρούου > *ξικρού*, «ξεδίνω», Andr. σ. 227 < αρχ. εκκρούου,

ξιλυταρίζου, «απαλλάσσομαι, ξεμπερδεύω» < *ξελυτάρι < αρχ. εκλυτήριον

—Θ. σ. 79 «Η λ. σχηματίστηκε από το κοινό νεοελλην. ουσ. *λυτάρι* και το

στερητ. μόριο *ξε-*. Η ορθή γραφή της λ. *λυτάρι* είναι: *λητάρι* από το μεσν.

ειλητάριον και αυτή από το μγν. επίθ. *ειλητός*»,

πιλικάνους ο, «ο τεχνίτης που πελεκά τις πέτρες», Andr. σ. 443 < αρχ. πε-

λεκάς, πελεκάν —Θ. σ. 66 «Στο Βελβεντό είναι γνωστή μόνο η κοινή λ.

πελεκάνος για τον πελαργό» και πιο κάτω: «Η σημασία: αυτός που πε-

λεκά πέτρες έχει περιορισμένη χρήση στο Βελβεντό» (η υπογράμμιση δική

μου),

τυμβανίζουμι, «φουσκώνω από πολύ φαγητό, νερό κλπ.», < αρχ. τυμπανίζω

—Θ. σ. 82 «κοινό *τυμπανίζομαι*, λόγιας προέλευσης» κλπ.

Παραθέτω (χωρίς απόλυτη αλφαβητική σειρά, επειδή οι λέξεις ανήκουν σε διαφορετικούς καταλόγους) και έναν αριθμό αρχαϊσμών του ιδιώματος που δεν περιέχονται στο *LA* του Ανδριώτη, αλλά σ' άλλα λεξικά της αρχ. ελ-

ληνικής και μεσαιωνικής (Liddell-Scott-Jones, Liddell-Scott-Μόσχου-Κωνσταντινίδη, Du Cange). Τους περισσότερους απ' αυτούς ο κ. Θαβώρης τους θεωρεί, ως συνήθως, λέξεις της κοινής, ή δεν συμφωνεί με την ετυμολογία που δίνω. Ενδεικτικά αναφέρω πάλι τους εξής:

θαραπεύουμι, <αρχ. θεραπεύομαι —Θ. σ. 47 «Η λ. είναι και της νέας Ελληνικής»,

θερμασά η, < μτγν. θερμασία —Θ. σ. 47-48 «Το θερμασιά όμως είναι λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

πυρομάχους ο, < μτγν. πυρομάχος < αρχ. πυριμάχος —Θ. σ. 51 «... επομένως ως λ. κοινή»,

τροπιτό, < υποκ. του αρχ. τρόπις η —Θ. σ. 52 «υποκ. της αρχ. λέξεως τρόπος ή τροπός ο, και σημαίνει και: δοκός». Χωρίς να μπορώ ν' αποκλείσω την ετυμολογία από το τροπός, «δερμάτινο λουρί», αλλά και «δοκός», νομίζω ότι το ίδιο πιθανή είναι και η σύνδεσή του με το αρχ. τρόπις η, «καρίνα πλοίου» και στον πληθ., «τα ξύλα τα διήκοντα από πρόωρας εις πρύμναν, εξ ων οι γόμφοι και τα άλλα ήρτηνται» (βλ. *LA*, σ. 560). Την ετυμολογία αυτή ενισχύει και ο Μπουντώνας, όπου: *τροπιτό* (το *τρόπις*) = «μέγα τεμάχιον κορμού δέντρου»,

φλούστρον το, < μεσν. φλούστρον —Θ. σ. 53 «Πρόκειται όμως για τη λατιν. λ. *frustum* που σημαίνει: τεμάχιο, κομμάτι και επομένως ως ξένο δάνειο δεν είναι αρχαϊσμός». Αυτό το «ξένο δάνειο» όμως μπήκε στην ελληνική γλώσσα τουλάχιστον από τον μεσαίωνα, όπως φαίνεται από το λεξικό του Du Cange, όπως και η *κάψα*, τα *σίχνα* κλπ.,

ζαβγά η, < μεσν. ζαβία «ανοησία» —Θ. σ. 55: Παραπέμπει στη λ. *ζαβός* του Μπουντώνα που είναι λ. κοινή, όπως και οι λ. *ζαβιά*, *ζαβολιά* και *ζαβάδα* (κοινές). Εδώ μερδεύει τη μεσν. λ. *ζαβγά* με τις λ. *ζαβός* και *ζαβάδα* της κοινής, καθώς και τη λ. *ζαβολιά* που ετυμολογείται από τη λ. *διαβολιά*,

πιστόβαρον το, < μτγν. οπισθοβαρής —Θ. σ. 66 «Η ετυμολογία από το *οπισθοβαρής* είναι λάθος, διότι το ουδ. *οπισθοβαρές* δεν μπορεί να γίνει: *οπισθόβαρον*. Ο όρος προέρχεται από το λόγο επίθετο *οπισθόβαρος*. Για να ενισχύσει την άποψή του παραθέτει και τα επίθετα της κοινής *πισώβαρος*, *ανισώβαρος* και *μπροστόβαρος*. Ο Φιλήντας στη Γραμματική του (σ. 197, §553) παραθέτει πολλά σύνθετα επίθετα σε -ής που ανεβάζουν τον τόνο στην προπαραλήγουσα, όπως: *αβλαβής-άβλαβος*, *δυστυχής-δύστυχος*, *μεγαλοπρετής-μεγαλόπρετος* κλπ.),

προιζ'μάρι το, < προ+*ζυμάριον —Θ. σ. 67 «Είτε από *προζύμι* + *-άρι(ον)*, είτε και από συμφυρμό των *προζύμι*+*ζυμάρι*. Και ο δύο λ. πάντως είναι κοινές». Όπως από το ζύμη η > υποκ. ζυμάρι, έτσι και από το προζύμη η > *προζυμάρι,

- συνδρομη* η, < αρχ. συνδρομή —Θ. σ. 69 «Η λ. *συνδρομή*, λόγιας προελεύσεως, θεωρείται κοινή»,
- τιλώνιον* το, < μτγν. τελώνιον, μεσν. «δαμιονικό» —Θ. σ. 70 «Εκτός του ότι η λ. είναι λόγιας αρχής, είναι κοινή»,
- βαρύγλουσους*, επίθ. < μεσν. βαρύγλωσσοι —Θ. σ. 72 «Πρόκειται για μεμονωμένο αναλογικό σχηματισμό κατά το *βαρύ-κοος* που, αν δεν είναι ακουστικό λάθος, πιθανόν να ειπώθηκε από κάποιον. Έτσι πρέπει να εννοηθεί και το μεσν.» (δηλ. λάθος «ακουστικό»),
- μιγαλόφυλλους*, επίθ., < αρχ. μεγαλόφυλλος —Θ. σ. 72 «Πρόκειται για λόγια λ., πιθανώς από την ορολογία των γεωπόνων» Εδώ παραθέτει μερικά παραδείγματα με β' συνθετικό το *φύλλο*, όπως *πλατανόφ'λλου*, *σκαμόφ'λλου* κλπ., όπου έχουμε *-φύλλο* > *-φ'λλου*, αλλά κανένα επίθετο του τύπου *μεγαλόφυλλος* > *μιγαλόφ'λλους*,
- φράνδαλους*, επίθ., < μτγν. φάλανθος, φαλαντίας —Θ. σ. 74 «Πιθανή όμως ίσως είναι η ετυμολογία από την ιταλ. λ. *frangolo* = ασταθής, άστατος ...»,
- βλατσάζουμι*, < αρχ. εμπελάζω > διαλ. 'μβλάζου —Θ. σ. 75 «Το *μπλάζου* όμως δεν μπορεί να γίνει *βλατσιαζουμι*»,
- ιξαναγκάζουμι*, < μεσν. εξαναγκάζω < αρχ. εξαναγκάζω —Θ. σ. 76 «Το ρ. όμως αυτό είναι σήμερα κοινό και η αρχική συλλαβή εξ- (βόρειο ιδίωμα εξ-) δηλώνει λόγια προέλευση»,
- λυκάνουμι*, < αρχ. λυκόω —Θ. σ. 77-78 «Φυσικά στο *λυκάνουμι* αντιστοιχεί τύπος *λυκό-ομαι* (-ούμαι), στην αρχαία ελληνική όμως αυτό σημαίνει: κατασπαράσσομαι από λύκους και μόνο πολύ αργότερα, τον 8ο-9ο αι. μ.Χ., πήρε τη σημασία: μεταβάλλομαι σε λύκο, ενεργώ ως λύκος, αγριεύω». Στο άρθρο μου όμως, καθώς και στην κοινή μας εργασία, δηλώνουμε ότι στους αρχαίους συμπεριλαμβανόμαστε και λέξεις μεσαιωνικές, καθώς και της ύστερης μεσαιωνικής,
- ξιστροφράζουμι*, < αρχ. *εκστροφώ —Θ. σ. 79-80 «Η λ. επομένως σχηματίστηκε από το νεώτ. ρ. *στροφιάζομαι* και το επιτ. *ξε-(ξι-)*»,
- ξिताράζου*, < αρχ. εκταράσσω —Θ. σ. 80 «Το κοινό *ταράζω* πήρε ωε επιτακικό το επίσης κοινό μόριο *ξε-*»,
- ξιτονπίζου*, < μεσν. εκτοπίζω < αρχ. εκτοπίζω —Θ. σ. 80 «Το εκτοπίζω είναι λ. κοινή, όπως και το *ξε-(ξι-)*»,
- στριβλώνου*, < αρχ. στρεβλώ —Θ. σ. 81 «Το *στρεβλώνω* όμως, όπως και το επίθ. *στρεβλός* είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής»,
- σφυρίζου* «σφυρηλατώ», < αρχ. σφυρίζω —Θ. σ. 82 «Πάντως η λ. *σφυρι* είναι κοινή και ένα ρ. σε *-ίζω* μπορεί να σχηματιστεί κάθε στιγμή»,
- τυμβανίζουμι*, < αρχ. τυμπανίζω —Θ. σ. 82 «Υπάρχει στη νέα ελληνική το *τυμπανίζομαι*, λόγιας προελεύσεως ...».

Αυτή ήταν, με όση συντομία ήταν δυνατή, η απάντησή μου στην κριτική του κ. Θαβώρη και δηλώνω ότι δεν πρόκειται να επανέλθω στο θέμα. Ωστόσο, θα ήθελα να κλείσω την απάντηση με μία ακόμα παρατήρηση που αφορά γενικότερα στο πρόβλημα των αρχαϊσμών. Ο κ. Θαβώρης γράφει:

μουνουκέφαλος, σ. 73, Π: «σκόρδο με κεφάλι χωρίς σκελίδες» < μγν. *μονοκέφαλος*, Θ. «Ωστόσο το α΄ συνθ. *μονο-* είναι σήμερα κοινό, οπότε όμοιο σύνθετο επίθ. με την έννοια: μόνο ένα κεφάλι (*μονοκέφαλος*), μπορεί να σχηματιστεί ακόμα και τώρα (βλ. ΕΛ: *μονο-* ή *μονοκόμματος*, *μονόχλωτος* κλπ., σε όλα τα λεξικά της Νεοελληνικής)».

Ο κ. Θαβώρης, όπως φαίνεται, αποφαίνεται με αξιοζήλευτη βεβαιότητα, αγνοώντας την τεράστια βιβλιογραφία για το πρόβλημα των αναλύσιμων παραγώγων.

Τελειώνοντας, εκφράζω και πάλι τη λύπη μου που αναγκάστηκα, υπερασπιζόμενη την προσωπική και επιστημονική μου αξιοπρέπεια, να απαντήσω, με όσο το δυνατό μεγαλύτερη συντομία και ευπρέπεια, σε μια κακοπροαίρετη και προσβλητική κριτική, η οποία βλάπτει ακόμα —ή ακριβέστερα: προπάπτων— εκείνον που την κάνει.

Πρώην συνεργάτρια
του Γλωσσολογικού Τμήματος της ΕΜΣ

ΕΥΑΝΘΙΑ ΔΟΥΓΑ-ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

